Cohesió social i educació social en dues revistes pedagògiques: 'Temps d'Educació' i 'Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa'

Núria Simó Gil*

Resum

L'article estudia el concepte cohesió social en dues revistes pedagògiques *Temps d'Educació* i *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa* des de l'aparició del primer número (l'any 1989 la primera, i el 1995 la segona). S'han analitzat 61 articles (26 de *Temps d'Educació* i 35 *d'Educació Social*). Els articles seleccionats han estat aquells que contenien el mot cohesió en el títol, en les paraules clau o en el cos del text. En l'anàlisi dels articles s'han diferenciat tres àmbits temàtics segons la utilització del terme en relació a l'educació social: *a*) dificultats socials per a la cohesió social; *b*) l'educació com a eina per a relacions més igualitàries, i *c*) propostes de l'educació social per a la cohesió social. En cada àmbit s'han triat alguns exemples representatius i s'hi destaquen les paraules associades. Finalment a les conclusions s'especifiquen possibles elements a tenir en compte en una definició de cohesió social en relació a l'educació social.

Paraules clau

anàlisi conceptual, cohesió social, capital social, inclusió social, educació social

Recepció original: 3 de febrer de 2014
Acceptació: 10 d'octubre de 2014

Introducció

El terme cohesió social és molt comú en els discursos que envolten l'educació social, però quan es pretén acotar la significació costa d'escatir el sentit. L'article[1] pretén analitzar la utilització del terme en els articles publicats a les revistes pedagògiques *Temps d'Educació* i *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa* des de l'aparició del primer número (l'any 1989 la primera, i el 1995 la segona), amb la intenció d'oferir elements de reflexió entorn al terme dins de l'àmbit de la pedagogia i l'educació social.

S'han revisat els 45 números publicats de forma semestral de *Temps d'Educació* des de 1989 fins el 2013; i de la revista *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, els 55 números publicats de forma quadrimestral des de 1995 fins l'any 2013. Els articles seleccionats han estat aquells que contenien el mot cohesió en el títol, en les paraules clau o en el cos del text. A partir de la lectura aprofundida d'aquests articles s'han identificat alguns mots que els diferents autors relacionen amb el terme. La metodologia seguida s'ha basat en la identificació dels conceptes claus, des de la perspectiva metodològica de la història conceptual analitzada per Vilanou (2006), estudiant els conceptes en la mesura que serveixen per articular significativament les diverses experiències socials, formen xarxes discursives que creuen les èpoques i transcendeixen les esferes

(*) Professora del Departament de Pedagogia de la Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes de la Universitat de Vic (UVic-UCC). Investigadora del Grup de Recerca Educativa (GREUV). Adreça electrònica: nuria.simo@uvic.cat

(1) Aquest text forma part d'una recerca presentada a les XX Jornades d'Història de l'Educació sobre *Cohesió social i educació*, a Andorra, el novembre de 2012.

de sociabilitat immediata, no tant per precisar la definició correcta sinó per mostrar el seu desplegament històric. Per analitzar la informació codificada de cada article he utilitzat el programa d'anàlisi de dades qualitativa Atlas.ti amb la intenció d'aprofundir en l'anàlisi esbossada en la comunicació del 2012[2]. Aquesta nova anàlisi de les dades m'ha permès contrastar diferents interpretacions que els autors atribueixen a la relació entre cohesió social i educació social.

Apropant-nos al terme cohesió social i d'altres relacionats

El concepte cohesió social és polisèmic i complex. Friedkin (2004), fent una revisió de diferents autors afirma que el plantejament dominant l'ha considerat com un fenomen multidimensional o com un constructe amb múltiples indicadors. La confusió del terme es deriva del fet que, segons Friedkin, no s'ha explorat prou la interrelació entre l'enfocament individual i grupal amb la intenció de cercar la interacció entre l'anàlisi micro i macro. El *Diccionari d'Educació* (Termcat, 2011) parla de vinculació dels membres d'una col·lectivitat entre ells mateixos i com a grup. Manresa (2007) en distingeix dues: una primera associada al factor capital social on la cohesió social es mesura segons el grau del lliure associacionisme dels individus que la componen, tenint en compte la seva capacitat per establir relacions de confiança i llaços socials estables amb altres individus de la comunitat i una segona identificada amb la idea de l'oportunitat d'accés en igualtat de condicions a certs mitjans econòmics i drets civils. L'any 2012 el mateix Manresa destaca, en la definició del concepte, la importància de la interacció entre els membres d'una societat per desenvolupar els seus plans de vida. És a dir, la interdependència entre els agents esdevé un fenomen cada vegada més important per tal que els agents puguin desenvolupar, de forma plena, les seves aspiracions socials. L'OCDE reconeix la complexitat del terme i estableix identificadors com el grau de participació dels individus en la vida social.

Víctor Godínez (Citat a Zupi i Estruch, 2011, p. 189) ha resseguit el terme cohesió social en diferents estudis acadèmics i conclou que els significats que se li atribueixen es mouen a l'entorn de 3 eixos:

— Una visió dinàmica de la cohesió social enfront una d'una d'estàtica. El concepte fa referència a un procés de valors compartits i relacions de qualitat entre individus i societat.

— La dinàmica d'inclusió i d'exclusió dels individus en la societat incloent-hi els aspectes materials i immaterials i simbolismes implícits.

— Els valors i identitats que subratllen el sentiment de pertinença dels individus.

L'origen teòric del terme el podem associar al concepte de solidaritat orgànica emprat per Durkheim a finals del segle XIX. Segons ell, en les societats industrials els individus es distingeixen per la professió, l'ambient familiar o social i l'educació. La divisió del treball té una funció cohesionadora que serviria per unificar, amb solidaritat orgànica, membres que no són homogenis i que tenen interessos diferents, complementat amb l'acció integradora de les institucions que confereixen un sentit moral als individus.

(2) En aquest article, s'ha ampliat la conceptualització del marc teòric, el nombre d'articles analitzats amb la finalitat d'aprofundir més en les conclusions. Així aquest article es planteja com la continuació de la recerca iniciada al 2012. Vegeu Simó, N. (2012).

Aquesta visió contrasta amb la noció actual de cohesió social que no es pot dissociar del canvi social ni del conflicte (Sorj i Martucelli, 2008, p. 262). En la publicació *Promoting the Policy Debate on Social Cohesion from a Comparative Perspective*, el concepte cohesió social inclou els valors i principis que tenen per objecte que tots els ciutadans, sense discriminació i en igualtat de condicions, tinguin accés a drets socials i econòmics fonamentals. Tot i que la cohesió social no és tractada com un concepte homogeneïtzador basat, únicament, en les formes d'integració social, es valora com a rellevants la identitat, l'intercanvi de la mateixa cultura o l'adhesió a aquests valors. Així doncs l'anàlisi en relació a la identitat en tant que construeix un sentiment de pertinença individual i col·lectiva són trets rellevants que es posen a debat quan es tracta d'analitzar les característiques socials d'un col·lectiu. Es tracta d'un concepte per a una societat oberta i multicultural (Manresa, 2012, p. 120).

Durant la darrera dècada, les polítiques socials de la Unió Europea han tingut en consideració diferents informes que es proposaven definir la cohesió social (Zupi i Estruch, 2011, p. 194). L'any 2004, el Consell d'Europa defineix la cohesió social com la capacitat d'una societat democràtica d'assegurar el benestar de tots els seus membres minimitzant les desigualtats entre ells i relaciona la solidaritat dels seus membres amb la reducció de l'exclusió. Detecta com a amenaces de la cohesió la precarització laboral i el debilitament dels sistemes de protecció.

L'any 2008 a l'informe *Report of the High Level Task Force on Social Cohesion in the 21st Century* es revisa i s'amplia el concepte en els següents termes: «La cohesió social és la capacitat d'una societat per garantir el benestar de tots els seus membres, minimitzar les disparitats i evitar la marginació. La capacitat de la societat per gestionar les diferències i les divisions i assegurar els mitjans per aconseguir el benestar per a tots els seus membres. Els principis: 1) Igualtat d'accés en els drets i en els recursos, amb una major atenció als grups vulnerables i dignitat i reconeixement per als individus, a través dels drets humans; 2) Corresponsabilitat; 3) Una perspectiva d'acció participativa i reconciliació 4) Equilibri dels interessos entre diferents generacions i àmbits d'acció. La definició de Societat del benestar inclou: la dignitat de cada persona per reconèixer les pròpies habilitats i la seva contribució social sigui quina sigui la religió, cultura o opinió que manifesta; la llibertat de cada individu per tirar endavant el seu projecte personal i la participació activa de cada membre en la societat. El 2011 l'informe *The Social Dimension of Europe 2020 Strategy* argumenta que una societat es troba més cohesionada quan tots els seus membres gaudeixen d'estàndards de vida acceptables, relatius als de la resta dels seus membres, i tenen accés a fonts d'ingressos que segons l'edat de l'individu, es materialitzen en un lloc de treball adequat a la seva capacitat (Manresa, 2012, p. 118).

Altres termes relacionats amb cohesió social són: inclusió social i capital social que en diferents ocasions s'utilitzen com a sinònims. La inclusió social s'entén com l'experiència social àmpliament compartida per la societat i la participació activa, la igualtat d'oportunitats i possibilitats en la vida dels individus i per la consecució d'un nivell bàsic de benestar de tots els ciutadans. Concretament, l'Agenda 2020 de la UE, per als països membres, en l'apartat de cohesió social s'inclina per definir aquest concepte en termes equivalents a inclusió social. S'entén que qualsevol individu d'una societat no hi estarà integrat sinó disposa dels mitjans materials que li permetin desen-

volupar plenament les seves aspiracions vitals en relació amb la resta de membres d'aquesta societat (Manresa, 2012, p. 117).

Pel que fa al terme capital social, Putnam (1993) defineix el concepte a partir de tres característiques de la vida social: xarxes, normes i confiança que permeten als participants actuar conjuntament de forma més efectiva per aconseguir objectius compartits. Joan Subirats defineix capital social com un conjunt de lligams, d'entitats, de vincles entre persones i grups que en un territori determinat generen relacions de reciprocitat, de confiança, d'implicació col·lectiva sobre els espais públics i sobre els problemes que genera la convivència. El terme es complementa amb el d'inclusió en tant que posa l'èmfasi en la relació. Díaz i Civis (2011) afirmen que l'estudi en els darrers 20 anys al voltant del terme evidencia que les comunitats que tiren endavant de la millor manera, estan millor connectades.

A l'*Informe de la Inclusió Social a Espanya* (2008), diferents autors defineixen la inclusió social identificant el grau d'exclusió en el qual es troben els individus. Robert Castel dibuixa tres espais socials en els quals es distribueixen els riscos d'exclusió de forma desigual: 1) la zona que anomena d'integració, seguretat o estabilitat per referir-se a aquell espai que ocupa la població amb una feina estable, amb protecció social i amb una xarxa de relacions familiar i social àmplia; 2) la zona de vulnerabilitat, precarietat o inestabilitat, la situació de la qual es caracteritza per la fragilitat, la inseguretat de les relacions laborals precàries i la inadequació dels suports familiars i socials; i 3) la zona d'exclusió o marginació caracteritzada per una retirada del món laboral, l'absència de cap altre tipus de protecció social i l'aïllament social. Les persones basculen entre aquestes tres zones segons la relació que poden mantenir amb el mercat laboral[3]. La zona de vulnerabilitat és una zona que es crea mitjançant la degradació d'allò que havia garantit la condició salarial: treball estable, ciutadania, cohesió social (Jolonch 2008, p. 114). En la definició de les tres zones, Castel (2000, citat a Jolonch, 2008, p. 118) pretén remarcar la idea de procés, contràriament a la idea estàtica de l'exclusió: «Penso que aquells qui parlen d'exclusió farien millor de callar en lloc d'utilitzar aquesta denominació purament negativa que no permet analitzar les situacions de la gent».

L'exclusió social, a més d'incloure situacions clàssiques de pobresa, incorpora altres aspectes com les condicions laborals, el reconeixement de la ciutadania, els dèficits formatius, les situacions sociosanitàries més desateses, la inexistència de xarxes de protecció social o familiar, etc. En aquest sentit, Subirats (2006) defineix l'exclusió social també per la impossibilitat o dificultat intensa d'accedir als mecanismes de desenvolupament personal i d'inserció sociocomunitària i als sistemes preestablerts de protecció.

Fins ara les polítiques de la Unió Europea per combatre l'exclusió han pivotat al voltant de l'ocupació, i tal i com ja remarcava Jolonch l'any 2008, aquesta mesura esdevé una presa de pèl conceptual quan aquests llocs de treball són generadors de pobresa permanent per la precarietat de les condicions en les quals es creen: salaris cada cop més baixos, inseguretat econòmica que augmenta la precarietat, i pobresa futura en forma de pensions cada cop més minses. En aquest context social cada cop més empobrit, amb desigualtats econòmiques més grans i injustes, la cohesió social sembla una fita inabastable.

(3) Citat a l'Informe de la Inclusió Social a Espanya (2008).

La cohesió social: un horitzó per a l'educació social

En la revisió de les dues revistes analitzades no trobem cap article en el qual es concreti una definició del concepte. Tal i com s'utilitza als diferents articles el terme cohesió social s'entén com a finalitat i objectiu desitjable i poc definit que esdevé menys assolible quan les desigualtats socials entre la població són més punyents i insostenibles. En aquest context, l'anàlisi conceptual dels articles on apareix el terme en les dues revistes ha possibilitat relacionar la cohesió social amb tres àmbits:

a) Les dificultats socials que fan trontollar el que les societats occidentals actuals ja havien consolidat en termes de cohesió social.

b) L'educació entesa com una eina que s'orienta a establir relacions més igualitàries entre grups que gaudeixen de posicions socials desiguals i que pot focalitzar en segons quines situacions els conflictes ja siguin de poder, de relació, etc.

c) Els estudis i recerques, associacions, experiències educatives i propostes professionalitzadores que des de l'educació busquen camins i estratègies per afavorir la cohesió social.

La categorització en els tres àmbits que es recull a la taula 1 ens permet visualitzar el volum d'articles que inclouen el concepte cohesió social i que el relacionen amb l'educació social:

Taula 1. Nombre d'articles analitzats. Font: Elaboració pròpia

Revista / Àmbit	Temps d'Educació	Educació Social	Total
A	6	11	17
B	11	10	21
C	9	14	23
Total	**26**	**35**	**61**[4]

Dels 61 articles analitzats, 26 són de *Temps d'Educació* i 35 d'*Educació Social*. A continuació destaco alguns fragments dels articles que considero més representatius i il·lustratius en cada un dels àmbits per aprofundir en l'anàlisi duta a terme en els apartats 3.1. i 3.2.

A la revista 'Temps d'Educació'

En un total de 45 números publicats, he seleccionat 26 articles en els quals apareix el terme cohesió social distribuïts en els tres àmbits. A l'inici de cada àmbit s'inclou la

(4) En aquest article s'han ampliat les dades analitzades en relació als 49 articles (20 de *Temps d'Educació* i 29 d'*Educació Social*) revisats a la comunicació presentada a les *XX Jornades d'Història de l'Educació. Cohesió social i educació* (Novembre 2012).

referència bibliogràfica dels articles analitzats i s'assenyala en negreta aquells que serveixen com a exemple al llarg de l'article.

Àmbit A. Les dificultats socials que fan trontollar el que les societats occidentals actuals ja havien consolidat en termes de cohesió social.

Taula 2. Referències dels articles analitzats de la revista *Temps d'Educació*. Àmbit A

Núm.	Referències dels articles
1	Petrus, A. (1996) «L'educació social al llindar del segle XXI». *Temps d'Educació*, 15, p. 13-37, [cita p. 23].
2	Panchón, C.; Costa, S.; Gil, E. (2006) «La infància i la seva protecció». *Temps d'Educació,* 31, p. 29-42, [cita p. 31].
3	Prats, E. (2006) «Mirar els veïns: actualitat (i necessitat) de la pedagogia comparada». *Temps d'Educació*, 31, p. 303-314.
4	Essomba, M. A. (2007) «Una aproximació a la pràctica esportiva dels immigrats en el temps lliure a Catalunya». *Temps d'Educació*, 33, p. 91-103.
5	Ancheta, A. (2008) «Expansió i desenvolupament dels serveis d'atenció educativa i educació de la primera infància a la Unió Europea des d'una perspectiva comparada». *Temps d'Educació*, 34, p. 127-142.
6	Payà, M. (2012) «Algunes lectures clàssiques de teoria de l'educació: una mirada particular en un context de crisi». *Temps d'Educa*ció, 43, p. 99-108 [cita p. 102].

Els mots claus d'aquest àmbit els he extret de l'anàlisi de sis articles, tres dels quals els referencio a continuació:

— El primer article en el qual s'explicita la relació entre cohesió social i educació social és l'article d'Antoni Petrus del 1996: «La cultura del benestar és un èxit important de les societats modernes al qual els ciutadans ja no estan disposats a renunciar. La protecció social i els nous àmbits de l'educació social són espais reconeguts unànimement com a necessaris i dos factors de notable impacte en la lluita per la cohesió social». L'acció educativa s'orienta cap a preservar la cohesió social, fomentant aquells aspectes que les societats democràtiques ja han aconseguit. A meitats dels anys 1990 alguns aspectes relacionats amb la igualtat d'oportunitats i la protecció social semblaven ja consolidats.

— Carme Panchón, Sandra Costa i Esther Gil (2005) relacionen directament la protecció social amb la cohesió social: «En el context de la Unió Europea, la protecció social no només ofereix xarxes de seguretat per als desafavorits, sinó que contribueix també a garantir la cohesió emparant les persones davant de tota una sèrie de riscos».

— L'article de Montserrat Payà de l'any 2012 el considero rellevant per la reflexió del moment social actual que interpel·la cap a nous compromisos socials i noves maneres de conceptualitzar el concepte: «El moviment del 15M pot ser un exemple (...). Tenim una crisi econòmica també compartida (nacionalment i transnacionalment), que està provocant efectes desastrosos, però segurament també de positius: retorn al que és essencial i no accessori, i si no més cohesió social (potser sigui massa d'hora per afirmar-ho o rebatre-ho), sí reducció de les distàncies socials i més comprensió entre unes persones i unes altres».

En quatre dels sis articles analitzats apareix també el terme inclusió i en cinc el d'exclusió. Els autors es refereixen a la inclusió i a l'exclusió social quan parlen de la contribució de les polítiques socials a l'accés d'igualtat d'oportunitats de tots els seus membres, ja siguin d'atenció a la infància, d'accés dels col·lectius de joves immigrats a la pràctica esportiva o per polítiques socials d'integració. En tots, els autors alerten, davant la situació actual, que la pèrdua de protecció social dels individus esdevé un element que repercuteix directament en el trencament de la cohesió social, reflexionen al voltant de la importància d'ampliar les polítiques socials i educatives per garantir la protecció social dels individus i el desenvolupament de mesures correctores de les desigualtats.

Àmbit B. L'educació entesa com una eina que s'orienta a establir relacions més igualitàries entre grups que gaudeixen de posicions socials desiguals.

Taula 3. Referències dels articles analitzats de la revista *Temps d'Educació*. Àmbit B

Núm.	Referències dels articles
1	Jordán, J. A. (1995) «Catalunya davant l'educació intercultural». *Temps d'Educació*, 13, p. 161-175 [cita p. 174].
2	Mèlich, J. C. (1997) «L'horitzó simbòlic de la comunitat». *Temps d'Educació*, 17, p. 71-85 [cita p. 79].
3	Subirats, J. (2002) «Educació i comunitat». *Temps d'Educació*, 26, p. 181-200 [cita p. 183].
4	Bartolomé, M. (2003) «Cap a una ciutadania intercultural. Un tema emergent a la recerca educativa». *Temps d'Educació*, 27, p. 13-32.
5	Del Campo, J. (2003) «Educació intercultural i ciutadania: Presentació». *Temps d'Educació*, 27, p. 7-10.
6	Prats, E. (2003-04) «Pedagogia líquida per a una educació sòlida: a propòsit de Bauman». *Temps d'Educació*, 28, p. 317-324.
7	Moreu, A. (2004) «Educació política: democràcia i ciutadania». *Temps d'Educació*, 28, p. 195-204.
8	Carrillo, I.; Prat, P.; Guitart, R.; Fatsini, E. (2010) «Investigar per desvelar els models de gènere en l'adolescència». *Temps d'Educació*, 40, p. 125-138.
9	Martínez, M. (2011) «Educació i ciutadania en societats democràtiques: cap a una ciutadania col·laborativa». *Temps d'Educació*, 40, p. 11-30 [cita p. 14].
10	Besalú, X. (2012) «Pedagogia, instituts d'educació secundària i orientació educativa». *Temps d'Educació*, 43, p. 281-292 [cita p. 285].
11	Carrillo, I. (2012) «El valor de l'educació en societats en canvi». *Temps d'Educació*, núm. 43, p. 11-30.

En aquest àmbit he analitzat onze articles dels quals destaco els termes més representatius dels cinc següents:

— José A. Jordán, l'any 1995, fa una anàlisi de la Catalunya multicultural que s'està gestant i que, segons l'autor, pot fer trontollar la identitat cultural i nacional en la qual es basa la cohesió de Catalunya. Proposa un canvi de perspectiva amb elements dinàmics relacionats amb la negociació de nous valors compartits en la qual atorga a l'educació intercultural un paper destacat: «L'educació intercultural es pot entendre sempre que no posi en perill la cohesió sociocultural de Catalunya i s'aplica de forma realista i equilibrada, que sense abdicar a la pròpia identitat originària han d'estar igualment preparats per obrir-se a la riquesa pròpia de la diversitat cultural que ens envolta». El terme inclusió educativa i cultural són presents a

l'hora de donar suport a la perspectiva cultural de cohesió social que planteja l'autor.

— Joan Carles Mèlich (1997) escriu: «L'individualisme ha esborrat els horitzons simbòlics de sentit que donaven cohesió a la comunitat i amb això l'Altre i la comunitat deixen de ser valorats pel jo». Els valors i la identitat, en un context social marcat per la globalització, desequilibren el binomi individu-comunitat i fan trontollar el sentiment de pertinença dels individus que no troben el sentit social per vincular-se a allò que els defineix com a comunitat.

— Joan Subirats (2002) atorga a l'educació social un paper decisiu en la construcció de valors cívics que garanteixin la convivència, tot i que el sentiment de pertinença pot ser un inconvenient per a la cohesió social: «En aquest context, l'educació s'ha convertit en un element central de les polítiques actives de promoció de l'ocupació, de lluita contra l'exclusió, d'integració i de cohesió social. I ningú que vulgui treballar seriosament en polítiques i programes que potenciïn el d'una zona, d'un país, i que ho vulgui fer sobre bases sòlides i de cohesió social, pot continuar deixant en mans estrictament de l'escola una cosa tan estratègicament significativa com és l'educació».

— Miquel Martínez (2011) atorga una rellevància especial a l'educació «per a tots aquells que considerem que pot fer possible la transformació de la nostra societat en una altra de més digna, inclusiva, cohesionada i equitativa». Òbviament aquesta transformació serà difícil si l'educació —i en primer lloc el sistema educatiu des de l'educació infantil fins a l'educació universitària i/o professional— no es planteja, amb el mateix interès, avançar cap a un model que garanteixi, alhora que qualitat en els aprenentatges, competència en els joves per a una adequada incorporació al món del treball. En aquest article, Martínez introdueix el valor del pluralisme com un valor per aprofundir en estils de vida democràtics, a escala familiar, laboral, social i comunitària, com un plantejament que assaja respostes als reptes socials de la complexitat del món actual.

— Xavier Besalú (2012) fa una crida a la pedagogia com a eina de cohesió social que pretén lluitar contra les desigualtats en la societat actual: «Conviure, en societats democràtiques i pluralistes, curulles de diferències personals i culturals de tota mena i travessades per desigualtats cada cop més grans i insostenibles, implica que ens haurem de posar d'acord en quins són els límits d'aquelles diferències per tal que tothom pugui fer la vida que desitgi sense posar en risc el bon veïnatge, i implica també la garantia d'uns drets bàsics, d'un benestar mínim per a tots, si volem evitar l'escàndol de l'exclusió i la marginació, del malbaratament i l'ostentació».

Dels 11 articles d'aquest àmbit, 10 relacionen la cohesió social amb l'exercici de la ciutadania per promoure i garantir la inclusió de tots els membres en una societat democràtica, establint sentiments de pertinença i identitats compartides entre participants que cada cop han pogut quedar més aïllats en la seva pròpia individualitat. Des d'aquest punt de vista, en tots els articles la cohesió social fa emergir reflexions i debats al voltant de valors amb els que la societat ha de negociar per trobar espais comuns de convivència entre les identitats múltiples individuals i el sentiment de pertinença en la construcció d'identitats col·lectives. En aquest context, s'atorga a l'educació la respon-

sabilitat de mediar. En tots ells l'anàlisi del context sociopolític, econòmic i cultural és el teló de fons per analitzar que la cohesió social bascula entre l'assimilació i l'exclusió d'alguns col·lectius si no es troba aquest espai de diàleg i d'interrelació igualitari. Finalment voldria destacar que en tres articles s'associa la cohesió social al reequilibri de les relacions de poder amb població d'origen immigrat per poder gaudir d'igualtat de condicions amb la resta de la població. En ells, l'educació cívica i intercultural, que transcendeix l'àmbit escolar, s'articula com un possible camí per a la creació d'espais de ciutadania.

Àmbit C. Estudis i recerques, associacions, experiències educatives i propostes professionalitzadores que des de l'educació faciliten la cohesió social.

Taula 4. Referències dels articles analitzats de la revista *Temps d'Educació*. Àmbit C

Núm.	Referències dels articles
1	Marzo, A. (1998) «Bases i recursos per una educació oberta al llarg de la vida». *Temps d'Educació*, 20, p. 155-173 [cita p. 163].
2	Ayuste, A. (2009) «El significat del projecte migratori: les dones parlen de la seva experiència». *Temps d'Educació*, 37, p. 149-168 [cita p. 163].
3	Valls, R.; Mulcalhy, M. (2010) «Projecte integrat INCLUD-ED: cohesió social i impacte polític a Europa. Presentació». *Temps d'Educació,* 38, p. 91-94 [cita p. 91].
4	Puigdellívol, I.; Krastina, L. (2010) «Inclusió i segregació a l'escola: pràctiques inclusives i excloents amb l'alumnat vulnerable». *Temps d'Educació*, 38, p. 95-113.
5	García, C.; Tellado, I.; Chiapelli, T. (2010) «Visió general de la discussió sobre les àrees d'exclusió del projecte INCLUD-ED». *Temps d'Educació*, 38, p. 185-202.
6	Cabrera, F.; Donoso, T.; Folgueira, P. A.; Luna, E. (2011) «La participació ciutadana: dimensió clau de l'educació per a la ciutadania». *Temps d'Educació*, 40, 2011, p. 97-116 [cita p. 110].
7	Simó, N. (2011) «L'acollida d'alumnat immigrat en el sistema educatiu a Catalunya: reflexions i propostes a partir de l'anàlisi del cas de Vic». *Temps d'Educació*, 40, p. 147-162.
8	Palos, J. (2011) «Aprenentatge servei. Aprendre de forma competencial i amb responsabilitat social». *Temps d'Educació*, 41, p. 25-40.
9	Vilà, R. (2013) «Inclusió i persistència acadèmica en joves immigrats». *Temps d'Educació*, 44, p. 137-138.

En aquest àmbit he analitzat nou articles, dels quals en referencio quatre a continuació:

— Àngel Marzo (1998) reconeix la tasca social i educativa de les escoles d'adults en un context social, polític i cultural precari amb fortes desigualtats i dificultats d'accés per als col·lectius de persones treballadores que arribaren a Catalunya als anys 60, enfortint la cohesió social a Catalunya en termes de solidaritat entre els ciutadans.

— Ana Ayuste (2009) escriu sobre el paper de les associacions pel reconeixement dels valors i identitats de les minories per millorar la cohesió social: «En aquest context, les associacions lligades al territori poden ser un lloc que faciliten el sentit de pertinença i els lligams amb el barri. Per exemple, una iniciativa ben rebuda per part de la població migrada, i que afavoreix la cohesió social, consisteix a facilitar espais on puguin desenvolupar les seves pròpies activitats, celebracions o festes importants de la comunitat d'origen». El paper actiu de les dones participants on decideixen la formació i els tipus de relacions que estableixen entre elles són estratègies que mi-

lloren la cohesió social si la societat d'acollida també és receptiva als interessos i desitjos de les persones que integren les associacions.

— Rosa Valls i Carmel Mulcahy (2010) en la presentació del Projecte integrat INCLUD-ED afirmen: «La recerca europea realitzada fins ara mostra la multidimensionalitat de l'exclusió social i ressalta la seva connexió amb l'educació. Aquesta situació requereix d'accions (polítiques, teories i actuacions educatives) que estiguin basades en la recerca científica, en les evidències empíriques que mostren quines són les vies que superen les desigualtats educatives i conseqüentment potenciaran la cohesió social». Els diferents articles del projecte insisteixen en la cerca d'actuacions educatives d'èxit que permetin la superació de desigualtats socials i educativa per al foment de la cohesió social.

— Flor A. Cabrera, Trinidad Donoso, Pilar A. Folgueira i Esther Luna (2011) determinen com l'experiència de l'aprenentatge-servei contribueix a afavorir la cohesió social des d'una formació ciutadana que té en compte la implicació en la societat amb una mirada crítica, des de la qual es contribueix a redefinir i reconstruir la societat en clau d'equitat i solidaritat. Així diferents articles referenciats en l'anàlisi afirmen que l'aprenentatge-servei pot contribuir a l'aprenentatge de la ciutadania en un context de compromís social de les persones que s'hi impliquen sigui quina sigui la seva edat.

En aquest àmbit podem diferenciar experiències com les escoles d'adults o les associacions en les quals la cohesió social s'entén com una possibilitat que potencia el reconeixement de minories en posició de desigualtat i que potencien la solidaritat entre els participants, d'altres expliquen recerques que fan propostes formatives per a una ciutadania democràtica basades en la participació activa de joves en realitats socials compromeses amb la integració i la cohesió social. I en tercer lloc estudis que vinculen la pràctica educativa escolar amb la possibilitat de garantir la igualtat d'oportunitats educatives per a tots els educands com a element clau per a la cohesió social amb la intenció de promoure un sistema educatiu que recuperi la preocupació per la igualtat d'oportunitats i la cohesió social i no se centri en els resultats acadèmics i en la competitivitat. En aquest apartat la materialització de diferents propostes analitzen un entorn propositiu per a l'educació social per contribuir en diferents estratègies, propostes i estudis a la millora de la societat cap a la cohesió social. Finalment cal remarcar que dels nou articles d'aquest àmbit en set d'ells s'afirma que les diferents propostes pretenen afrontar les desigualtats per superar-les i contribuir a la lluita activa en processos d'exclusió i discriminació cap a la millora de la cohesió social.

A la revista 'Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa'

En els 48 números analitzats de la revista, he seleccionat 35 articles on s'empra el terme cohesió social i el relacionen amb l'educació social distribuïts en els tres àmbits d'anàlisi.

Àmbit A. Les dificultats socials que fan trontollar el que les societats occidentals actuals ja havien consolidat en termes de cohesió social.

Taula 5. Referències dels articles analitzats de la revista *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*. Àmbit A

Núm.	Referències dels articles
1	Rennes, V. (1995) «Els reptes actuals de les polítiques socials». *Educació Social*, 1, p. 8-13 [cita pàg. 9].
2	Jouvé, A. (1996) «Fracàs escolar i risc social». *Educació Social*, 2, p. 52-74.
3	Conejo, E. (2003) «Ocupació i comunitat gitana: claus d'actuació». *Educació Social*, 24, p. 54-66 [cita p. 57].
4	Vila, F. (2003) «Violència envers els usuaris dels serveis: Maltractament institucional». *Educació Social*, 23, p. 35-44.
5	Editorial (2004) «Intervenció educativa amb persones sense llar». *Educació Social*, 27, p. 5.
6	Nicolau, R.; Gil, A. (2005) «Els serveis socials: decisius per a la cohesió social». *Educació Social*, 30, p. 8-12.
7	Calvo, J. (2006) «Concepte i aplicació de l'educació inclusiva». *Educació Social*, 32, p. 107-116.
8	Aganzo, A.; Gavela, A.; Nuño, A.; Sánchez, J.; Félix, M. (2009) «Inserció laboral de les persones en situació de pobresa i/o d'exclusió social». *Educació Social*, 41, p. 47-68.
9	Estellés, P. (2010) «Treball en xarxa i pobresa infantil». *Educació Social*, 46, p. 66-76 [cita p. 68].
10	Essomba, M. A. (2010) «Educació en el món del mercat global. Els perills de la cohesió social». *Educació Social,* 43, p. 35-56 [cita pàg. 36].
11	Longás, J.; Riera, J. (2011) «Fracàs escolar i trànsit dels joves cap a la vida adulta. Raons i propostes per recolzar la transició de l'escola al treball». *Educació Social*, 49, p. 147-169.

Dels 11 articles revisats destaco els quatre més representatius en l'anàlisi de l'augment de les dificultats socials en la societat actual:

— Víctor Rennes (1995) relaciona els termes cohesió amb exclusió/inclusió i amb protecció/integració social: «La seva traducció a l'anàlisi de la pobresa ha anat de la mà de l'aplicació del concepte d'exclusió social: Parlar d'exclusió social és expressar que el problema no és ja únicament el de desigualtats entre la part alta i la part baixa de l'escala social (up/down), sinó també el de la distància, en el cos social, entre els que participen en la seva dinàmica i els que són rebutjats cap als seus marges (in/out); és destacar també els efectes, a aquest aspecte, de l'evolució de la societat, i els riscos de ruptura de la cohesió social que això comporta». El lligam que Rennes fa entre la pèrdua de cohesió social i l'augment de desigualtats de diferents tipus, serà un tema analitzat a partir de la crisi econòmica de l'any 2008 i la pèrdua de protecció social de la ciutadania.

— Emilio Conejo (2003) des d'un plantejament positiu posa de relleu l'augment de les desigualtats de diferents tipus: «Els esforços de cohesió realitzats per la Unió Europea han permès, en els darrers anys, avançar en la reducció de les disparitats en la renda per càpita dels Estats membres en termes globals, si bé el problema de la desocupació no sembla trobar una fàcil solució i les diferències econòmiques entre regions continuen augmentant. El mateix passa amb determinats grups i categories de ciutadans; la desigualtat no solament és territorial sinó també sectorial, en la mesura en que afecta més uns grups que altres».

— Paco Estellés (2010) analitza la situació actual i va més enllà denunciant que la crisi en la qual està immersa la societat actual és deu a un model econòmic i social regit pels valors del capitalisme neoliberal: «La pobresa és una realitat que qüestiona el

nostre sistema social, que posa en evidència la tan preuada "cohesió social", per la qual cosa no és present a les agendes polítiques i socials». És necessari un canvi de paradigma econòmic i social.

— Cal destacar l'article de Miquel Àngel Essomba (2010) en el qual estableix diferents elements d'anàlisi de les possibilitats o limitacions que l'educació i concretament les institucions educatives treballin cap a la cohesió social en un marc socioeconòmic i cultural advers per a l'educació que crea desigualtats cada cop més grans i que les úniques respostes que s'ofereixen obren més dificultats a que l'educació esdevingui un motor de canvi i de millora cap a la cohesió social: «Queda lluny el temps en què es pensava que l'educació transformaria la societat; la realitat ha demostrat que és més aviat la societat qui transforma l'educació. Hem de preguntar-nos, doncs, fins a quin punt el terreny, la dinàmica i les normes del joc de la globalització liberal afavoreixen o obstaculitzen l'assoliment d'una societat cohesionada».

Tots els articles denuncien el debilitament de la protecció social dels individus i les repercussions en la ruptura de la cohesió social. Factors com la pobresa, les desigualtats i l'exclusió social entesa com a trencament de relacions socials entre diferents col·lectius són presents en tots els articles. La cohesió social s'esquerda si s'amplia l'aïllament de les persones que pateixen dificultats econòmiques, laborals, d'habitatge, d'accés a la formació. Aquests factors dificulten la integració social dels col·lectius més febles.

El context de crisi econòmica i social a partir de l'any 2008 aguditza la dificultat per treballar cap a la cohesió social i l'entorn neoliberal dificulta la tasca que l'educació pot fer com a estratègia afavoridora de la cohesió social. Les polítiques socials i educatives tenen poques eines per minimitzar les conseqüències socials en una societat totalment dominada per un model econòmic basat en la injustícia i que fomenta les desigualtats.

Àmbit B. L'educació entesa com una eina que s'orienta a establir relacions més igualitàries entre grups que gaudeixen de posicions socials desiguals.

Taula 6. Referències dels articles analitzats de la revista *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*. Àmbit B.

Núm.	Referències dels articles
1	Violant, J. M. (1998) «El model català de Desenvolupament comunitari». *Educació Social*, 10, p. 108-110 [cita p. 109].
2	Llopis, R. (2002) «Polítiques d'immigració. Entre la inclusió i l'exclusió». *Educació Social*, 20, p. 19-34.
3	Llopis, R. (2003) «Acció social i poble gitano». *Educació Social*, 24, p. 33-53.
4	Úcar, X.; Segarra, J.; Mas, Ll. (2008) «Investigació participativa per crear un pla de joventut en una comunitat local». *Educació Social*, 39, p. 91-112 [cita p. 104].
5	Zapata, R. (2009) «Diversitat i política cultural. El debat teòric i el seu ús en institucions internacional». *Educació Social*, 43, p. 57-72.
6	Sabater, J.; Sonneland A. M. (2009) «Més enllà de la globalització: nous escenaris per a les polítiques socials». *Educació Social,* 43, p. 13-35.
7	Caballo, M. B.; Caride, J.A.; Meira, P. (2011) «El temps com a context i pretext educatiu en la societat xarxa». *Educació Social*, 47, p. 11-24 [cita p. 22].
8	Alonso, P.; Varela, L.; Teijeiro, Y. (2011) «El valor del temps en els processos educatius d'integració i inclusió social». *Educació Social*, 47, p. 74-83.

Núm.	Referències dels articles
9	Morata, X.; Garreta, F. (2012) «El lleure com a dinamitzador i/o activador de comunitat/s». *Educació Social*, 50, p. 11-30.
10	Lorente, X. (2012) «Any Europeu 2012 - Envelliment Actiu i Solidaritat Intergeneracional. De què parlem?». *Educació Social*, 51, p. 11-26.

Els articles analitzats han estat 10, tres dels quals destaco a continuació:

— Cohesió social associada a diàleg, convivència i participació social activa de diferents col·lectius que s'han de relacionar i tenir intercanvi tal i com ho expressa Josep M. Violant (1998): «Les iniciatives (dels Plans de Dinamització) han de donar respostes als processos d'enfortiment de la cohesió i la integració social, fomentant les iniciatives d'economia social i solidària, la formació dels ciutadans i ciutadanes, els serveis de proximitat, els valors de civisme, tolerància, corresponsabilitat, solidaritat des d'un plantejament global».

— Xavier Úcar, Jordi Segarra i Lluís Mas (2008) analitzen el factor cohesió social relacionant-ho amb el nivell de conflictivitat entre diferents persones que participen en la societat.

— M. Belén Caballo, José Antonio Caride i Pablo Meira (2011) conclouen: «Afavorir en l'àmbit de la família i en els entorns locals temps de qualitat relacional és fonamental per a la cohesió social. Resulta bàsic per a l'aprenentatge de la participació i per a la implicació en les realitats més pròximes, com processos que constitueixen un important recurs per al desenvolupament personal i comunitari; processos en els quals els professionals de l'Educació Social tenen molt per aportar».

Una gran part dels articles d'aquest àmbit relacionen la participació amb l'augment de la cohesió. I és en la promoció de la participació i la pertinença al col·lectiu en la qual l'educació social hi té una responsabilitat activa. La meitat dels articles relacionen cohesió social amb reequilibri de les relacions de poder amb població d'origen immigrat per poder gaudir d'igualtat de condicions en una societat que tot i anomenar-se democràtica impera el poder econòmic per sobre de la protecció social. En ells el pluralisme cultural, la identitat, els vincles per afavorir la convivència són elements claus per a la cohesió. L'altra meitat alerten del fet que l'educació està sent captiva de les desigualtats d'oportunitats que creixen amb la globalització econòmica, la precarització laboral i la dificultat d'accedir a drets socials com la salut i l'educació. Des d'aquesta segona perspectiva es planteja que l'educació social té la responsabilitat d'oferir alternatives educatives en espais de socialització de la ciutat i desemmascarar el discurs neoliberal que fa de l'educació una opció que fomenta l'accés a millors oportunitats pels que estan en una posició social més avantatjosa.

Àmbit C. Estudis i recerques, associacions, experiències educatives i propostes professionalitzadores que des de l'educació faciliten la cohesió social.

Taula 7. Referències dels articles analitzats de la revista *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*. Àmbit C

Núm.	Referències dels articles
1	Armengol, C. (1995) «Els Professionals que forma la Diplomatura en Educació Social». *Educació Social,* 1, p. 15-25 [cita p. 18].
2	Subirats, J. (1998) «Tercer sector i poders públics: cooperació o competència». *Educació Social*, 9, p. 8-10.
3	Panchón, C. (2002) «La gestió de la qualitat en l'acció socioeducativa». *Educació Social,* 21, p. 10-23.
4	Sánchez, C. (2003) «La Unió Gitana de Gràcia». *Educació Social*, 23, p. 117-127 [cita p. 126].
5	Ruiz de Gauna, R. (2003) «El tercer sector a Catalunya: situació i perspectives». *Educació Social,* 23, p. 97-105.
6	Garcia, H. (2003) «Participació del poble gitano i moviment associatiu». *Educació Social*, 24, p. 92-104.
7	Barragan, J. M.; Moreno, A. (2004) «Experiència artística i producció cultural, àmbits per a la intervenció socioeducativa». *Educació Social,* 28, 2004, p. 19-39 [cita p. 37].
8	Vilà, F.; Díaz, E.; Vique, D. (2004) «Els patiments dels joves i de les famílies en la societat de traspàs». *Educació Social*, 26, p. 40-58.
9	Expósito, C. (2005) «Pedagogia en la intervenció socioeducativa amb dones immigrades». *Educació Social*, 31, p. 63-79.
10	Gasch, B. (2006) «Espais educatius que ofereixen una alternativa al fracàs escolar. Gestió perversa d'un model d'aprenentatge». *Educació Social*, 32, p. 61-78.
11	Rengel, M. (2006) «El barri del Raval. Experiències educatives del treball en xarxa». *Educació Social*, 32, p. 93-104.
12	Iglesias, L.; Jato, E. (2007) «La professió d'Agent d'Igualtat d'Oportunitats en els diferents contextos de l'Educació Social». *Educació Social*, 35, p. 99-112.
13	Civis, M., Longàs, E.; Longàs, J.; Riera, J. (2007) «Educació, territori i desenvolupament comunitari. Pràctiques emergents». *Educació Social*, 36, p. 13-25.
14	Soler, P. (2010) «Els darrers 25 anys de l'Educació Social». *Educació Social*, 45, p. 183-196.

En aquest àmbit he analitzat 14 articles, dels quals en trio quatre que reflecteixen la tipologia de propostes recollides:

— Carles Armengol (1995) a l'article sobre el perfil de l'educador social planteja: «Des d'una perspectiva més territorial *i/o* comunitària les finalitats són la vertebració social, la promoció de la cohesió social o el desenvolupament cultural o sociocultural de grups, col·lectius o territoris».

— Celia Sánchez (2003) quan parla de la Unió Gitana de Gràcia assenyala: «Som conscients del paper que l'associació fa en els diferents àmbits d'actuació i del rol cohesionador i dinamitzador que desenvolupa. Però també som conscients que necessitem de la implicació i el diàleg amb les diferents administracions per a poder aconseguir les nostres finalitats».

— José M. Barragan i Ascensió Moreno (2004) justifiquen la potència cohesionadora dels projectes d'educació artística: «Moltes experiències ens mostren com les arts faciliten tant la millora de la situació individual i social de les persones amb dificultats, com la cohesió i el canvi social. Els projectes han de sortir des de i amb la co-

munitat, amb la seva implicació i partint de la realitat concreta. Alhora ha de ser estimulant la participació i ha de fomentar la creativitat de tota la xarxa, incorporant el canvi social com un procés d'autotransformació individual i comunitari».

— Pere Soler (2010) en l'anàlisi que fa dels 25 anys de l'educació social mostra com la figura professional de l'educador social tot i que des del discurs se li atorga la capacitat de treballar cap a la cohesió social, no és reconeguda per la societat que majoritàriament li atorga la funció de control i de contenció d'aquella població que considera que no s'adapta al funcionament social.

Els articles d'aquest àmbit els podem diferenciar entre els que plantegen perfils professionals i funcions de l'educador/a social vinculats al treball comunitari per afavorir la cohesió social; les experiències de diferents associacions del tercer sector que exemplifiquen formes de millorar la igualtat d'oportunitats i l'accés a la participació social de diferents col·lectius i per tant s'orienten a millorar la cohesió social i finalment els projectes educatius adreçats a tota la població per contribuir a la millora individual i comunitària. En tots els casos les propostes i recerques que es plantegen atorguen a l'educació social la possibilitat de contribuir a processos d'enfortiment individual de col·lectius que estan en situacions de desigualtat per intentar millorar la seva situació social amb la intenció de contribuir a la millora de la cohesió social, tenint en compte que les propostes i experiències s'adrecen a les persones que viuen en condicions de desigualtat.

Síntesi i conclusions

Després de l'anàlisi realitzada a les dues revistes, en aquest darrer apartat destaquem, en primer lloc, els termes utilitzats en els diferents articles que els autors relacionen amb la cohesió social en els tres àmbits assenyalats; tot seguit apuntem els discursos que emergeixen al voltant de la cohesió social i acabem amb la proposta d'alguns elements que considerem rellevants per a una possible definició de la cohesió social en relació l'educació social.

Els conceptes associats al de cohesió social els podem diferenciar en dos grups segons els dos termes analitzats: inclusió social i capital social. Per una banda els que estan relacionats amb el terme «Inclusió social»: exclusió/inclusió de béns materials o immaterials, protecció social de drets, desigualtats socials, igualtat d'oportunitats. En l'altra els que plantegen la cohesió social en relació al terme «Capital social»: diàleg, convivència, civisme, identitats, tolerància, conflicte, ciutadania democràtica, igualtat de drets, participació social, xarxa, comunitat.

Cohesió social i inclusió social

Els articles que relacionen la cohesió social amb la inclusió social focalitzen la relació en el grau d'inclusió als espais socials que Castel relaciona amb el mercat laboral, des d'aquesta perspectiva el treball s'explicita com un pilar fonamental articulador de la inclusió. Un altre element coincident és la protecció de tota la població davant dels riscos socials. Aquesta protecció, que es considera que ofereix uns mínims a tota la població en relació a salut, educació i habitatge durant els anys 90, s'ha vist com s'esquerda i es perden els drets mínims que semblaven adquirits a partir de la crisi que Europa viu des del 2008 i fins a l'actualitat.

En tots els articles, l'exclusió s'entén com un problema de la societat i no dels individus que pateixen aquesta situació. La possibilitat de minimitzar situacions d'exclusió es relaciona amb el desenvolupament de polítiques socials i educatives que garanteixi la millora de les condicions socials de tots els col·lectius i de forma específica els que no tenen accés a la igualtat d'oportunitats. En molts casos la focalització de la situació se centra en la millora de condicions dels col·lectius que pateixen situacions d'exclusió: com són formació bàsica, laboral, cerca d'oportunitats laborals, etc. Trobem diferències en la perspectiva de comprensió de la cohesió social segons el plantejament de societat en què es fonamenten els articles. Per una banda aquells que lluiten per mantenir l'Estat del Benestar com un context corrector de les crisis econòmiques i socials que succeeixen. O d'altra banda els que plantegen una anàlisi més transformadora basada en un canvi profund del sistema econòmic vigent perquè és el generador de les desigualtats i de les situacions d'exclusió tan grans. De tota manera els autors comparteixen la percepció que la cohesió social està en risc.

Cohesió social i capital social

Els articles que relacionen la cohesió social amb capital social analitzen la creació o la limitació d'oportunitats socials per a la capacitat dels individus a l'hora de crear xarxes de relació i establir vincles per formar part de la comunitat. Des d'aquest plantejament alguns autors alerten que la cohesió social es pot associar a assimilació en tant que la cohesió exigeix certa uniformitat per establir vincles entre els individus. Des d'un plantejament oposat altres autors destaquen la importància d'expressar els trets d'identitat dels individus amb la intenció de poder fer emergir les diferències, les divergències i en definitiva els conflictes que posen sobre la taula la correlació de forces que estan presents en les relacions de poder entre els diferents individus que cerquen possibilitats d'establir relacions cap a la cohesió social. En la interrelació d'aquests conceptes trobem l'interès per analitzar l'equilibri de forces entre el respecte a la diversitat i el diàleg amb la diferència sense augmentar les desigualtats.

Elements per a una possible definició

L'anàlisi dels 61 articles de la recerca confirma el caràcter polisèmic i complex del terme i la necessitat d'associar les definicions als marcs conceptuals de referència en els quals els autors emmarquen la significació del terme. Reprenent l'aportació de Vilanou (2006) que els conceptes contenen històries i que les diferents significacions dels conceptes són una plasmació de la lluita social al voltant del concepte, pot tenir interès incloure quatre elements en una possible definició de cohesió social en relació a l'educació social. Els elements detectats són: 1) anàlisi social i econòmica de la societat per contextualitzar el tipus d'accions socials que tendeixen al benestar de tots els seus membres; 2) anàlisi de les desigualtats socials que pateixen els grups socials que formen part de la societat; 3) anàlisi de la percepció subjectiva dels individus pel que fa les relacions de poder, de confiança i de reciprocitat que viu cadascú en relació a altres membres i grups; 4) propostes socials i educatives que possibiliten el desenvolupament de projectes individuals amb reconeixement social.

L'anàlisi realitzada fins ara em permet extreure conclusions en relació als dos primers elements plantejats per la relació que mostren amb les característiques socioeconòmiques i culturals de moment en el qual s'han escrit els articles. Així pel que fa al

primer element relacionat amb les accions socials que plantegen els articles com a fonament per a la cohesió social dirigeixen la mirada cap a diferents agents: són més exigents amb les polítiques socials en el moment que el context social i econòmic garanteix la protecció dels individus, dirigeix la seva atenció cap a fórmules en les que prenen un paper més rellevant les associacions del Tercer Sector en tant que poden establir un intercanvi amb les administracions, per detectar, finalment, en els darrers articles la possibilitat d'organització de grups de persones que busquen garantir la cohesió social des d'un plantejament horitzontal autoorganitzat davant la dificultat de poder garantir la continuïtat de les polítiques socials de les administracions.

En relació al segon element sobre l'anàlisi de les desigualtats que pateixen els grups socials, diferents articles aprofundeixen en l'anàlisi en la qual es constata el fet que són cada cop són més àmplies i punyents en la mesura que la situació econòmica és pitjor, dificultant la vida quotidiana de les persones més fràgils de la societat que cada cop tenen més dificultats per accedir al món laboral i poder garantir uns mínims per a l'accés a una vida digna.

Per al 3r i 4art elements caldrà una anàlisi més aprofundida de cada un dels articles en posteriors recerques. Tanmateix podem avançar que les propostes socials i educatives proposades possibiliten que les persones que hi participen se sentin en condicions per a la millora personal i col·lectiva malgrat que el reconeixement social, tot i ser fonamental per a la cohesió social, esdevingui ara per ara un camí llunyà i poc compartit per a tota la societat.

Finalment no voldria perdre de vista el paper fonamental de les polítiques socials a l'hora de reequilibrar la societat per fer-la més cohesionada perquè no actua només en accions orientades a la transferència de rendes sinó que promou la millora de l'educació per a augmentar el nivell d'estudis de la població, el creixement d'un mateix i amb els altres en els espais de convivència, les possibilitats d'inserció laboral i dinamitza les experiències de lleure, esportives i culturals de tota la població i especialment dels més vulnerables. Ara per ara l'educació social s'enfronta a un gran repte: promoure la justícia social en equilibri amb un context de desenvolupament econòmic i social que protegeixi les persones en lloc d'enfortir-se contra elles.

Referències

Council of Europe (2001) *Promoting the Policy Debate on Social Cohesion from a Comparative Perspective*. Disponible a: http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/Trends/Trends-01_en.pdf [accés:2.05.2014].

— (2008) *Report of the High Level Task Force on Social Cohesion in the 21st Century***.** Disponible a: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1206295&Site=COE [accés:2.05.2014].

DDAA (2008) *Informe de la Inclusión Social en Españа*. Barcelona, Fundació Caixa de Catalunya.

Díaz, J.; Civis, M. (2011) «Redes Socioeducativas promotoras de capital social en la comunidad: un marco teórico de referencia». *Cultura y Educación*, 23 (3), p. 415-429.

European Commission (2011) *The social dimension of the Europe 2020 Strategy. A repport of the social protection committee*. Disponible a: http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=758 [accés: 2.05.2014].

European Committee for Social Cohesion (2004) *A new strategy for Social Cohesion*. Disponible a: http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/ [accés:2.05.2014]

Friedkin, N. E. (2004) «Social Cohesion». *Annuary Revue of Sociology*, 30, p. 409-425 (DOI 30.012703.110625) [accés:2.05.2014].

Jolonch, A. (2008) *Exclusió social. Dels marges al cor de la societat*. Barcelona, Fundació Lluís Carulla-ESADE.

Manresa, A. (2007) «Cohesió Social i Estat del Benestar». *Diàlegs: revista d'estudis polítics i socials*, 10 (37), juliol-setembre, p. 99-115.

— (2012) «Cohesió social a la Unió Europea-27». *Diàlegs: revista d'estudis polítics i socials*, núm. Especial 1, p. 117-136.

Putnam, R. D. (1993) «The prosperous community: social capital and public life». *American Prospect*, 4 (13), p. 35-42.

Simó, N. (2012) «Cohesió social i educació social. Una anàlisi conceptual historia en dues revistes pedagògiques catalanes: *Temps d'educació* i *Educació Social Revista d'intervenció socioeducativa*», a *XX Jornades d'Història de l'Educació. Cohesió social i educació*. Girona, Universitat de Girona, p. 33-50.

Sorj, B.; Martucelli, D. (2008) *El Desafío Latinoamericano: Cohesión Social y Democracia*. Buenos Aires, Editorial Siglo XXI-Editora Iberoamericana.

Subirats, J. (dir.) (2006) *Fragilidades vecinas: Narraciones biográficas de exclusión social urbana*. Barcelona, Icaria.

TERMCAT (2011) *Diccionari d'Educació*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.

Vilanou, C. (2006) «Historia conceptual e historia de la educación». *Revista de Historia de la Educación*, 25, p. 35-70.

Zupi, M.; Estruch, E. (2011) (eds.) *Desafios de la cohesión social en tiempos de crisis: Diálogo Euro-Latinoamericano*. Madrid, FIIAPP i Editorial Complutense.

Cohesión social y educación social en dos revistas pedagógicas: Temps d'Educació y Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa

Resumen: El artículo trata el concepto de cohesión social en dos revistas pedagógicas *Temps d'Educació* y *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa* a partir de la aparición del primer número (el año 1989 la primera, y el 1995 la segunda). Se han analizado 61 artículos (26 de *Temps d'Educació* y 35 de *Educació Social*). Se han seleccionado aquellos artículos que contenían la palabra cohesión en el título, en las palabras clave o en el cuerpo del texto. En el análisis de los artículos se han diferenciado tres ámbitos temáticos según la utilización del término en relación a la educación social: a) dificultades sociales para la cohesión social; b) la educación como herramienta para relaciones más igualitarias; c) propuestas de la educación social para la cohesión social. Se han escogido algunos ejemplos representativos de cada ámbito y se han destacado las palabras clave. Finalmente en las conclusiones se detallan posibles elementos a tener en cuenta en una definición de cohesión social en relación a la educación social.

Palabras clave: análisis conceptual, cohesión social, capital social, inclusión social, educación social

Cohésion sociale et éducation sociale de deux revues pédagogiques : Temps d'Educació et Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa

Résumé: L'article étudie le concept de *cohésion sociale* dans deux revues pédagogiques, *Temps d'Educació* et *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, depuis la parution du premier numéro – en 1989 la première, et en 1995 la seconde. Nous avons analysé 61 articles – 26 de *Temps d'Educació* et 35 d'*Educació Social*. Les articles sélectionnés contenaient le mot *cohésion* dans le titre, dans les mots clés ou dans le corps du texte. Dans l'analyse des articles, nous avons distingué trois domaines thématiques selon l'utilisation du terme par rapport à l'éducation sociale : a) les difficultés sociales pour la cohésion sociale ; b) l'éducation comme outil pour des relations plus égalitaires et c) les propositions de l'éducation sociale pour la cohésion sociale. Dans chaque domaine, nous avons choisi quelques exemples représentatifs dans lesquels nous avons remarqué les mots associés. Enfin, dans les conclusions, nous spécifions de possibles éléments à prendre en compte dans une définition de cohésion sociale en relation à l'éducation sociale.

Mots clés : analyse conceptuelle, cohésion sociale, capital social, inclusion sociale, éducation sociale

Social cohesion and social education in two educational research journals: 'Temps d'Educació' and 'Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa'

Abstract: This paper examines the discussion of social cohesion in the two educational research journals *Temps d'Educació* and *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa* since they first addressed this subject, in 1989 in the case of *Temps d'Educació* and in 1995 in the case of *Educació Social*. The paper reviews 26 articles from *Temps d'Educació* and 35 articles from *Educació Social*, selected because the word 'cohesion' appeared in the title, key words or text itself. The use of the term 'cohesion' was classified according to its association with social education in one of three areas: a) the discussion of social factors that impede social cohesion; b) the discussion of social education as a tool for creating more egalitarian relations and c) the discussion of social education models designed to create social cohesion. In each area the paper provides representative examples and highlights the associated words, and it concludes by proposing which factors should accompany a working definition of social cohesion in social education.

Key words: conceptual analysis, social cohesion, social capital, social inclusion, social education